

Op maandag 20 en woensdag 22 mei 2019 zijn boorstalen afgenomen in de diverse daartoe aangewezen gebouwen en ruimten van het Gemeentehuis aan de Marktstraat 15-19 te Sneek. De opdracht daartoe is verleend door Dhr. A. Blikman, bouwhistoricus, namens de gemeente ten behoeve en onderbouwing van de bouwhistorische rapportage van BBA; Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis. In de locatiebepaling van de boorstalen is uitgegaan van de ruimtenummering volgens de tekeningen aangeleverd door BBA.

Conclusie

Marktstraat 15

De ruimten 1.4, 1.5, en 1.6 op de verdieping en 0.5 op de begane grond zijn bemonsterd. Het hout van de ruimten 1.5, 1.6 en 0.5 is afkomstig uit Zuid Scandinavië. Meerdere stalen hebben een wan. Als kapjaar van het hout komt 1627 naar voren. In de ruimte 1.4 is één balk ook van Zuid-Scandinavisch grenen. De andere drie Baltisch grenen balken zijn niet dateerbaar gebleken en zijn naar verwachting duidelijk jonger dan het hout van de andere ruimten in dit gebouw.

Marktstaat 17

De balkenlaag in de opkamer 0.7 is gemaakt van geprofileerd Baltisch grenen. Nadeel van die profilering is dat het hout geen wan heeft. Het jongste eindjaar is 1744.

De balkenlaag van de bovenruimte van de "Kleine Stins" 1.12 is gemaakt van eikenhout uit de regio van Westfalen in Duitsland. Het kapjaar is 1439.

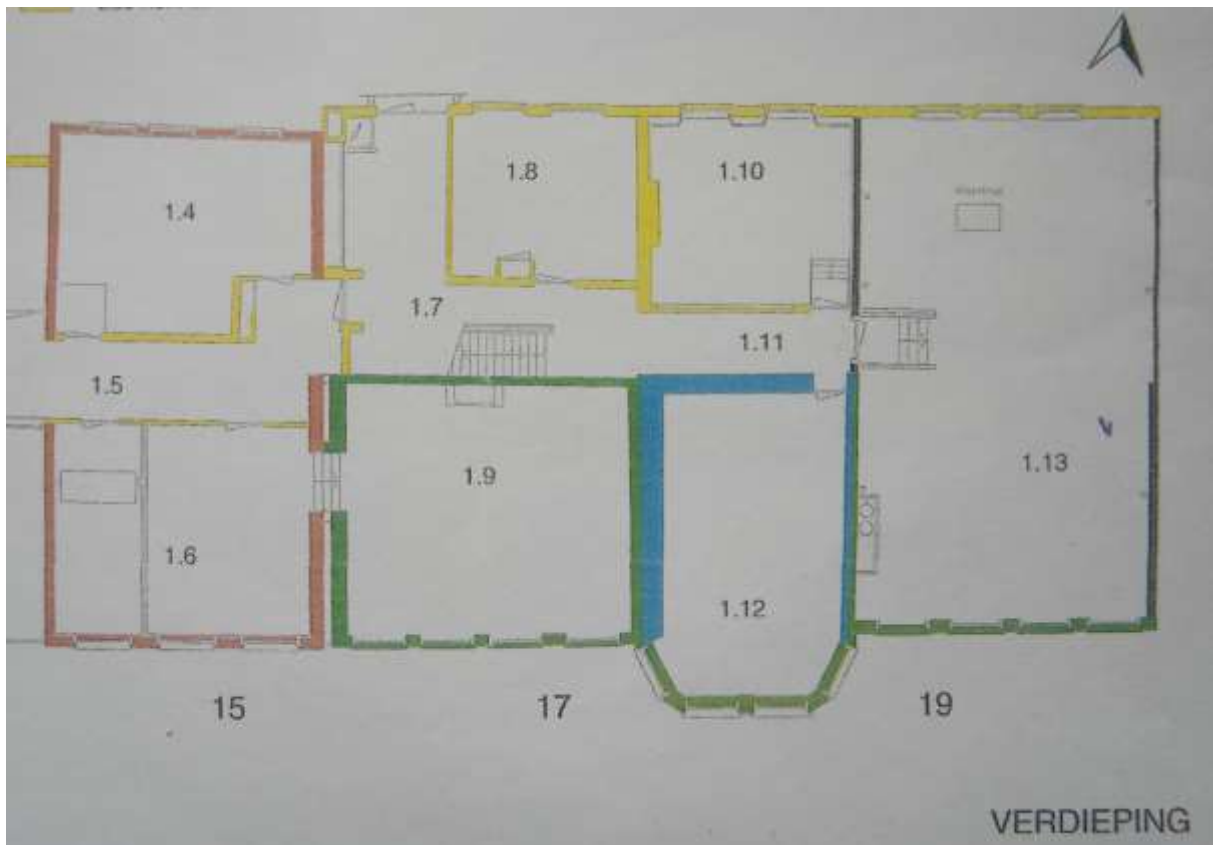
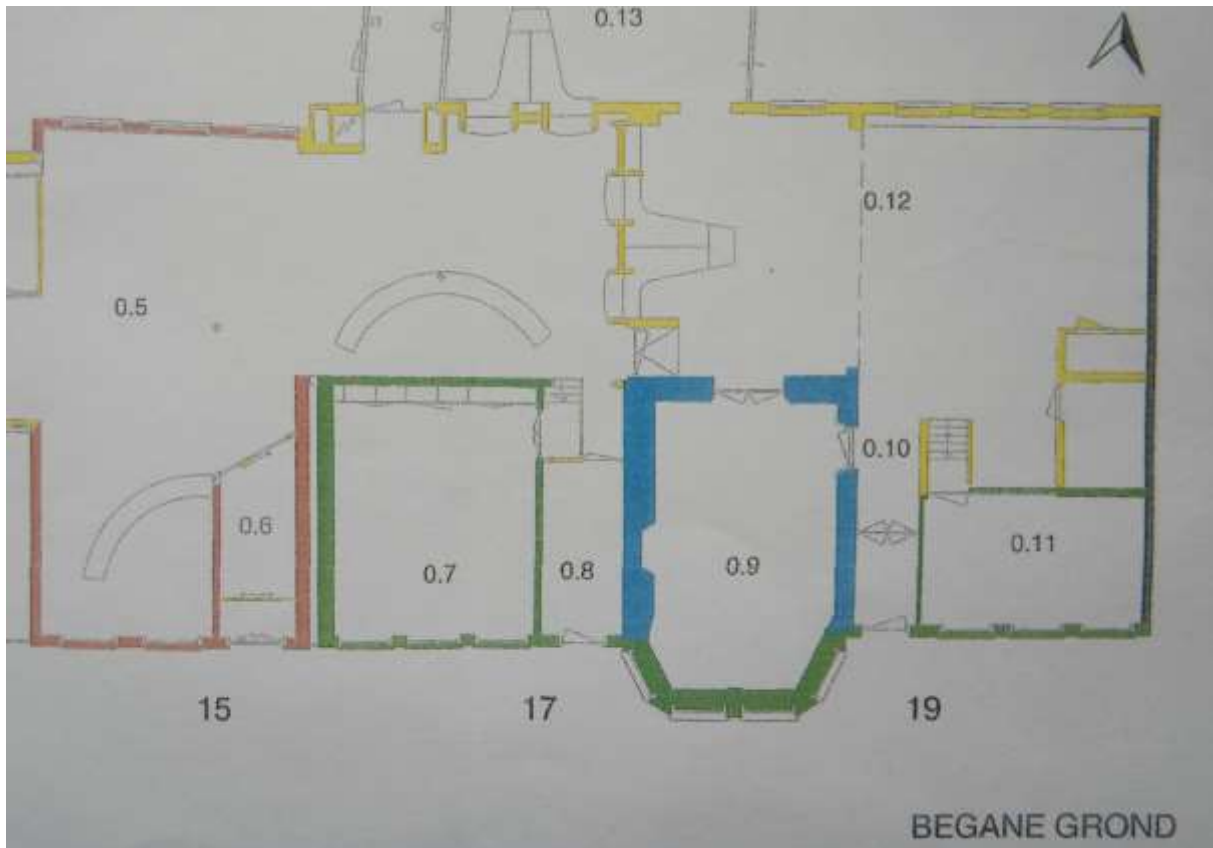
Marktstraat 19

Zowel de bovenverdieping 1.13 als de benedenverdieping 0.12, 0.11 en 0.10 zijn bemonsterd. Op de bovenverdieping zijn de kromstijlen gemaakt van eikenhout uit de regio van Hamburg. De korbelen en dekbalken zijn gemaakt van Zuid-Scandinavisch grenen. Het eikenhout heeft als kapjaar 1631 en het grenenhout 1632. De balkenlaag van de begane grond is eveneens gemaakt van Zuid-Scandinavisch grenen met als jongste eindjaar 1631 (boorstaal FR25813). De staal laat niet duidelijk een wan zien. De balk waar deze staal uit komt heeft wel een wan. Het kapjaar zal 1631-32 zijn.

IdCode	Locatie	Hout	Ringen	Wan	Springrens	Spint	Eindjaar	Kopjaar	CC	T-waarde	Kalender
	Marktstraat 15 Sneek										
FR25901	1.4 verd 1e balk	grenen	82	n							
FR25902	1.4 verd 2e balk	grenen	98	n							
FR25903	1.4 verd 3e balk	grenen	119	n			1608	ná 1608	0,64	8,9	FRPisyScandR
FR25904	1.4 verd 4e balk	grenen	73	n							
FR25905	1.5 verd gangbalk	grenen	157								
FR25907	1.6 verd 4e balk	grenen	238	n			1613	ná 1613	0,39	5,8	FRPisyScandR
FR25912	1.6 verd 1e balk	grenen	135	n			1534	ná 1534	0,43	5,5	FRPisyScandR
FR25921	0.5 beg.gr. 1e balk	grenen	202	j			1627	1627	0,33	5,0	FRPisyScandR
FR25922	0.5 beg.gr. 3e balk	grenen	225	j			1627	1627	0,44	7,3	FRPisyScandR
FR25923	0.5 beg.gr. 4e balk	grenen	122	n			1610	ná 1610	0,57	8,4	FRPisyScandR
FR25990	.wid 6/7/22/23	grenen	287				1627	1627	0,38	6,9	FRPisyScandR
FR25991	.wid 12/21	grenen	228				1627	1627	0,34	5,5	FRPisyScandR
	Marktstraat 17 Sneek										
FR26101	0.7 beg.gr. 1e balk	grenen	141	n			1657	ná 1657	0,51	6,5	FR26101GrR
FR26102	0.7 beg.gr. 3e balk	grenen	118	n			1704	ná 1704	0,54	6,9	FR26101GrR
FR26104	0.7 beg.gr. 5e balk	grenen	112	n			1687	ná 1687	0,38	4,3	FRPisyBaltT5R
FR26105	0.7 beg.gr. 2e balk	grenen	67	n			1744	ná 1744	0,68	7,5	FR26105GrR
FR26190	.wid 1/2	grenen	188				1704	ná 1704	0,45	6,8	FRPisyBaltT5R
	Marktstraat 17 Sneek										
FR26001	1.12 verd 1e balk	eiken	30	n	n	0					
FR26002	1.12 verd 2e balk	eiken	35	n	n	0	1414	ná 1425			FRMidDtsl2R
FR26003	1.12 verd 2e balk	eiken	51	n	n	0	1423	ná 1434			FRMidDtsl2R
FR26004	1.12 verd 2e balk	eiken	36	n	n	0	1416	ná 1427	0,73	5,7	FRMidDtsl2R
FR26005	1.12 verd 3e balk	eiken	49	n	j	0	1424	ná 1435	0,70	6,6	FR260QuspGrR
FR26006	1.12 verd 3e balk	eiken	57	j	j	16	1439	1439	0,71	7,4	FR260QuspGrR
FR26007	1.12 verd 3e balk	eiken	53	n	j	2	1426	ná 1437	0,78	8,9	FR260QuspGrR
FR26008	1.12 verd 4e balk	eiken	42	n	n	0					
FR26009	1.12 verd 5e balk	eiken	37	n	j	9					
FR26090	.wid 2/3/4	eiken	51				1423	ná 1435	0,62	5,5	FRMidDtsl2R
FR26091	.wid 5/6/7	eiken	67				1439	1439	0,77	9,8	FR260QuspGrR
	Marktstraat 19 Sneek										
FR25801	1.13 verd. Kromstijl 1 L	eiken	116	j	j	29	1631	1631	0,67	5,9	FR166DtslR
FR25802	1.13 verd. Kromstijl 2 L	eiken	162	j	j	30	1632	1632	0,42	5,8	FR166DtslR
FR25803	1.13 verd. Kromstijl 3 L	eiken	129	j	j	23	1632	1632	0,63	9,1	FRHamburgR
FR25804	1.13 verd. kromstijl 2 R	eiken	137	j	j	30	1632	1632	0,43	5,5	FR166DtslR
FR25805	1.13 verd. Korbeel 1 L	grenen	248	j			1629	ná 1629	0,43	7,4	FRZdScan886R
FR25806	1.13 verd. Dekbalk 1	grenen	141	n			1604	ná 1604	0,33	4,3	FRZdScan886R
FR25807	1.13 verd. Dekbalk 2	grenen	78	n			1528	ná 1528	0,61	6,7	FRZdScan886R
FR25808	1.13 verd. Dekbalk 3	grenen	180	j			1631	1631	0,42	6,1	FRZdScan886R
FR25811	0.12 beg.gr. 2e balk van achter	grenen	196	n			1628	ná 1628	0,45	7,1	FRZdScan886R
FR25812	0.12 beg.gr. 3e balk van achter	grenen	221	n			1619	ná 1619	0,43	7,1	FRZdScan886R
FR25813	0.12 beg.gr. 5e balk van achter	grenen	198	n			1631	1631	0,38	5,7	FRZdScan886R
FR25814	0.12 beg.gr. 6e balk van achter	grenen	169	n			1602	ná 1602	0,62	7,6	FRZdScan886R
FR25815	0.12 beg.gr. 4e balk van achter	grenen	167	n							
FR25890	.wid 6/7/11/14	grenen	196				1628	ná 1628	0,37	5,6	FRZdScan886R
FR25891	.wid 1/2/4	eiken	162				1632	1632	0,46	6,6	FR166DtslR

N.b. De balkenlagen zijn vanaf de straatkant naar achteren toe genummerd behalve op de benedenverdieping 0.12 van het perceel Marktplaats 19 waar van achtern naar voren is genummerd. De balkenlagen betreffen in alle ruimten de plafondbalken.

Tekeningen en ruimtenummering BBA.

Eiken kromstijlen met blokkeels en grenen korbelen en dekbalken op de bovenverdieping van nr.19.

Boorgat in een grenenbalk met wan, de laatst gevormde jaarring van de boom.

Wan: de buitenste, laatste, en dus de jongste jaarring die een boom heeft gevormd

Spint: de buitenste, open houtvaten van een boom waardoor de sapstroom omhoog gaat

Eindjaar: het jaar van de laatste ring die nog gemeten kan worden. In het geval dat de laatste jaarring een wan is, is het eindjaar ook het kapjaar. Als de laatste ring geen wan is, kan er alleen maar gesteld worden dat de boom ná het gemeten eindjaar is geveld.

Eiken heeft maar een beperkt aantal spintringen. Daarom bestaat bij eiken de mogelijkheid, wanneer er geen wan is maar er wel spintringen zijn, dat alsnog met behoorlijke zekerheid bepaald kan worden in welk jaar de boom is geveld.

Bij grenen geeft de overgang naar spinthout te weinig zekerheid om iets over het kapjaar van de boom te kunnen zeggen omdat het spinthout van grenen erg veel jaarringen kan hebben.

Kapjaar: het jaar dat een boom is gekapt. Dat hoeft niet hetzelfde jaar te zijn als het eindjaar!

Vershil bouwjaar en kapjaar: Uit de vergelijking van het dendrochronologisch vastgestelde kapjaar van bomen en de geschreven bronnen blijkt dat gebouwen over het algemeen binnen 1 à 2 jaar na de kap van het hout werden opgericht. In een heel enkel geval kan dat verschil tot 4 jaar oplopen.

Jaarringen: Voor een goede datering zijn voor grenenhout minimaal 70 jaarringen nodig en voor eikenhout 60, maar liefst veel meer. In het geval dat er maar een 60-tal jaarringen zijn kan geprobeerd worden om meerdere meetreeksen met dezelfde context (meetreeksen uit hetzelfde object met eenzelfde herkomst en een hoge correlatie ten opzichte van elkaar) met elkaar te verbinden om zo toch een langere reeks te kunnen genereren.

Referentie: De referenties zijn de kalenders aan de hand waarvan het hout gedateerd wordt. Deze geven ook een indicatie over de herkomst van het hout. Dit is een dynamisch systeem dat voortdurend in ontwikkeling is. De verwachting is dat het land van herkomst (de provenance) steeds beter bepaald zal kunnen worden.

Correlatiecoëfficiënt en t-waarde: De correlatie geeft aan hoezeer twee getallenreeksen op elkaar lijken. Dat kunnen twee meetreeksen ten opzichte van elkaar zijn of een meetreeks ten opzichte van een kalender. De t-waarde combineert de correlatiecoëfficiënt met het aantal jaren dat de te vergelijken reeksen met elkaar overlappen. Hoe meer jaren overlap hoe beter. De t-waarde is het belangrijkste.

Wid: Een .wid is een datafile van een samengestelde meetreeks als resultante van de samenvoeging van meerdere andere meetreeksen. Het is dus geen houtstaal. In het geval dat er meerdere stalen uit één stuk hout zijn genomen worden de meetreeksen van die stalen gemiddeld. Het kan ook zijn dat er een "middelcurve" wordt gemaakt van meerdere stalen, afgenomen van één onderzoeksobject, waarvan meerdere constructiedelen duidelijk uit hetzelfde herkomstgebied komen en een hoge correlatie met elkaar laten zien. Door de meetreeksen van sterk op elkaar lijkende stalen samen te voegen ontstaat een middelcurve, die wordt opgeslagen in een .wid-file. Deze middelcurven dateren over het algemeen beter tegen een kalender.